

Van de wereld een betere plek maken

Interview rabbijn Ten Brink

Menno ten Brink is rabbijn van de Liberaal Joodse Gemeente in Amsterdam. Daarnaast is hij geestelijk verzorger bij het Sinai Centrum in Amsterdam. *Profetisch Perspectief* sprak met hem over Israël als licht voor de wereld. Wat betekent dat? Speelt het land Israël daar een rol in? En hoe wordt er tegen de rol van andere godsdiensten aangekeken?

Johanna van Davelaar

U bent rabbijn van een Liberaal Joodse Gemeente. Kunt u iets vertellen over wat dat inhoudt en wat het verschil is tussen liberaal en orthodox?

Kort gezegd houdt 'liberaal' in dat liberale Joden zich in de moderne maatschappij plaatsen. In Nederland is de Liberaal Joodse Gemeente ontstaan in de jaren dertig van de vorige eeuw,

Ieder mens, ongeacht achtergrond of religie, kan aandeel hebben in de toekomstige wereld

toen liberale Joden vluchtten uit Duitsland en samen met Nederlandse Joden de Liberaal Joodse Gemeente hebben opgericht in Den Haag en Amsterdam. Het heette toen het Verbond van liberaal religieuze Joden in Nederland,

het huidige Nederlands Verbond voor Progressief Jodendom. In die tijd waren de meeste Joden in Duitsland liberaal. Ook in Krakau, wat nu Polen is, waren de meeste synagogen liberaal en niet orthodox. Het liberaal jodendom ontstond in de tijd van de Verlichting. Men ging toen op zoek naar een vorm van jodendomsbeleving die voor iedereen acceptabel was. Men hoopte dat op die manier het aantal mensen dat het jodendom vaarwel zegde, zou verminderen. Tussen liberalen en orthodoxen zijn veel verschillen. Wij baseren ons beiden op de Thora als het Woord van God geopenbaard op de berg Sinai. Maar vanaf dit punt ontstaat er meteen een theologisch verschil. Wij geloven niet dat Mozes een soort secretaris was van God, zoals de orthodoxen dat geloven. We geloven dat de traditie vanaf de tien uitspraken tot stand is gekomen door goddelijke inspiratie, via mensenhanden. Ik vind de Talmoed

het liberaal-joodse boek bij uitstek: alles wordt bediscussieerd, terechte vragen worden gesteld. Een ander belangrijk verschil tussen liberalen

en orthodoxen is dat er anders omgaan wordt met de halacha, de joodse wetgeving. Een voorbeeld uit deze tijd is dat we vrijdagavond en zaterdagochtend onze diensten livestreamen omdat we niet in de synagoge bij elkaar

Rabbijn Menno ten Brink

kunnen komen (we bevinden ons in de tijd van de coronacrisis). Bij de orthodoxie mag dat niet omdat je geen beeld en geluid mag maken op de sjabbat. In het liberaal jodendom gaat het erom dat de mens centraal staat en niet de halachische regels. Halacha is er voor de mens en niet andersom. We vinden het belangrijk dat het jodendom de mens niet afstoot met regels die in een andere tijd tot stand zijn gekomen. Halacha ontwikkelt zich naar de moderne tijd.

In Genesis staat dat het volk dat uit Abraham zal ontstaan, het Joodse volk, tot zegen voor de wereld zal zijn. Wat betekent dat volgens u?

Israël wordt ook wel gezien als *la'goyim*, een licht onder de volken. Ik zie Israël, en daarmee bedoel ik het volk Israël, niet als beter dan anderen. Maar ze hebben misschien wel een extra boodschap die hun via de Thora gegeven is. Die boodschap is dat we deze wereld beter moeten maken dan dat die nu is. *Tikoem olam* (herstel van de wereld) noemen we dat. Wat dat betreft zijn we een voorbeeld voor anderen. Niet om anderen tot het jodendom te bekeren. Ieder mens telt en ieder mens mag zijn eigen achtergrond en religie

hebben, ieder mens kan aandeel hebben in de toekomstige wereld. Maar wij moeten ernaar streven de messiaanse tijd dichterbij te brengen. Dat doen we door actief te handelen in de wereld. Dat houdt in dat we onze eigen bijdrage moeten leveren om deze wereld een betere plek te maken. In deze tijd is dat het aanvallen van het coronavirus en het ontdekken van vaccins. En dan gaat het ook om 'kleinere' dingen zoals het omkijken naar je buurman die hulp nodig heeft. Het helpen van de ander, ook al ken je hem niet.

Is 'een licht zijn onder de volken' ook gebaseerd op Jesaja 42 waar het over de Knecht van God gaat en waar staat dat de Knecht van God tot licht is voor de volken van de wereld?

Ik denk dat dat met name een christelijke interpretatie is van Jesaja 42. Met de dienaar of knecht waar het daar over gaat kan ook de koning of de gezalfde bedoeld worden. De gezalfde is niet per se de Messias. Koningen waren ook altijd gezalfden. Deze profetie van Jesaja gaat over het terugbrengen

van de dynastie van koning David in het beloofde land. Want Jesaja profeteert vanuit Babylonië, vanuit de ballingschap. En wat Jesaja hier zegt is dat wanneer het volk God weer gaat dienen, die dynastie van koning David weer gevestigd gaat worden in Israël. Met de knecht wordt mijns inziens het verlangen naar het koningschap van het huis van koning David bedoeld.

Op welke manier is het in het verleden tot uiting gekomen dat Israël tot zegen is voor de wereld? En hoe is dat nu?

Ik denk dat Israël voor veel godsdiensten een centraal oriëntatiepunt is geweest. Uit de Tenach ging een kracht uit, een soort energiestroom naar de rest van de wereld. Het christendom is na het jodendom ontstaan. Jeruzalem wordt weleens de navel van de wereld genoemd. En het is onvoorstelbaar hoe Jeruzalem, na 1948, veel verschillende godsdiensten in zich heeft en relatief heel rustig is omdat er zo goed gemonitord wordt. Als je nu naar de staat Israël kijkt, dan zie je dat Israël tot zegen kan zijn van de wereld, bijvoorbeeld omdat er ongelofelijk hard gewerkt wordt aan nieuwe ontwikkelingen.

Het is lastig om een licht te zijn als anderen je het licht in de ogen niet gunnen

Kijk bijvoorbeeld naar uitvindingen als druppelirrigatie en naar de technologie in mobiele telefoons. Ook is Israël nu heel druk bezig met het ontwikkelen van een vaccin tegen corona. De medische zorg in Israël staat op een enorm hoog niveau. En er gebeuren ook veel bijzondere dingen. Als Palestijnse kinderen ernstig ziek zijn, dan worden ze in Israëls ziekenhuizen geholpen, zonder aanzien des persoons. De mens staat voorop. Israël heeft de wereld heel veel te bieden. Dus laten de landen die Israël willen elimineren ophouden met

Israël heeft de wereld heel veel te bieden. (beeld: Science Garden in Rishon Letzion; foto PikiWiki, dr. Avishai Teicher)

hun antisemitische richting de Joodse staat. In plaats daarvan zouden ze de verbinding moeten aangaan met Israël. Dat geldt ook voor de Palestijnen. Israël's en Palestijnen kunnen elkaar helpen als ze die verbinding aangaan.

Ook al kun je het doel niet bereiken, je mag nooit stoppen met het te willen bereiken

Speelt het land Israël een rol in Israëls opdracht om tot zegen te zijn?

In de Tenach staat: vanuit Tsjon zal de Thora uitgaan. Ook bij ons ligt dat heel diep. Jeruzalem is het centrale punt van onze geloofsbeleving. Maar we zitten wel in een situatie dat de tempel er niet meer is. Wat betreft het liberale jodendom komt die tempel er ook niet meer. Dat is ook een verschil met de orthodoxie. Maar Jeruzalem blijft wel het

spiritueel centrum voor het jodendom. We bidden altijd richting het oosten, richting Jeruzalem. Jeruzalem wordt heel vaak genoemd in de gebeden. Jeruzalem is ook de plaats waar eens de messiaanse tijd zal beginnen. Voor

onze gemeente is Israël heel belangrijk, ook omdat veel gemeenteleden er familie hebben wonen. Vroeger, zeker voor het ontstaan

van Israël, was het liberaal Jodendom niet zo zionistisch geïntereerd. De liberale Joden wilden integreren in de maatschappij en het zionisme ging daartegen in. Dit veranderde toen de staat Israël werd opgericht. Israël werd toen voor ons weer het centrale punt. Onze wereldorganisatie World Union for Progressive Judaism heeft zijn hoofdkwartier in Jeruzalem. Het is een schitterende plek met uitzicht over de

Oude Stad. Er heeft dus een verandering in ons denken over het land Israël plaatsgevonden in de afgelopen twee- à driehonderd jaar.

De diaspora wordt door sommigen gezien als iets negatiefs. Maar door anderen wordt ze omschreven als een kans om het licht in de wereld te brengen. Hoe ziet u dat?

De diaspora gaf een mogelijkheid om te proberen de wereld een betere wereld te maken. Niet om de wereld te bekeken. En je mocht ook niemand bekeren. Joden werd dat vaak verboden door de tijd heen. Door alle vervolgingen is het heel lastig geweest om een licht te zijn en om überhaupt Joods te kunnen zijn in de diaspora. Ook omdat anderen ons, als we het toch over licht hebben, het licht in de ogen niet gunnen. Dat was vanuit een ingevreten antisemitisme, eerst op godsdienstig gebied en later op gebied van ras (de nazi's). Dat maakt

het allemaal heel moeizaam. Vandaar dat Israël ook zo ongelofelijk belangrijk is. Het is een veilige haven voor Joden vanuit de hele wereld.

U noemde net dat liberale Joden niet verwachten dat er een derde tempel komt. Veel orthodoxen denken dat wel. Is dat verschil gebaseerd op verschillende interpretaties van de Tenach?

Ja, wij interpreteren de Tenach op zo'n manier dat we denken dat de tempel met zijn offerdienst niet meer terugkomt. Wij kunnen niet geloven dat die tempelcultus van vroeger er weer gaat komen. De offers van dieren die vroeger in de tempel gebracht worden, zijn nu de offers van het hart geworden: de gebeden. Daarbij, waar zou die tempel moeten staan? Op de Tempelberg staan twee andere gebouwen. Voor ons is de synagoge de permanente vervanging van de tempel.

U zei dat wanneer Joden ernaar streven een licht te zijn, ze dat ook doen als een voorbereiding op de messiaanse tijd. Hoe denkt u over de toekomst?

Ik weet niet of ik in mijn leven de messiaanse tijd zal meemaken. Ik hoop het natuurlijk wel, maar aan de andere kant ben ik daar ook niet zo mee bezig. Waar ik wel mee bezig ben in mijn werk en denken, is ernaar streven de messiaanse tijd dichterbij te brengen. En het gaat om de weg ernaartoe die bepalend is. Mozes kon uiteindelijk het beloofde land ook niet ingaan, maar hij heeft er wel voor gezorgd dat het volk tot aan de grenzen kwam met hulp van God. En daar gaat het om. De weg die we gaan, ook al kun je het doel niet bereiken, je mag nooit stoppen met het te willen bereiken. Dat je van de wereld een betere plek probeert te maken. En dat geldt voor iedereen, voor ons als Joden maar ook voor christenen en moslims.

Zou u stellen dat mensen echt zelf die messiaanse tijd moeten laten begin-

nen? Of denkt u dat er een moment zal komen dat God zal ingrijpen?

Ik weet niet of God gaat ingrijpen. Sommigen zeggen dat God nu spreekt in het coronavirus, maar ik geloof niet in een straffende of belonende God. Er zijn ook mensen die zeggen dat de Holocaust Gods idee was, maar in een dergelijke God kan en mag ik niet geloven. De Sjoa is ontstaan door slechte en perverse mensen. God zie ik in het goede. Bijvoorbeeld wanneer mensen in een concentratiekamp hun eigen brood deelden

met anderen. En dat er mensen waren die onderduikers in huis namen. Ik had hier niet gezeten als er geen mensen waren geweest die mijn ouders hadden laten onderduiken. Als mens heb je dus een heel grote verantwoordelijkheid. Dat zie je ook aan de oprichting van de staat in 1948. Dat zou je kunnen zien als een goddelijke interventie maar het is ook heel duidelijk dat mensen niet passief geweest zijn. De mens moet in actie komen en ervoor zorgen dat er wonderen komen. Een verhaal uit de Midrasj illustreert dat mooi:

Er is een enorme watersnood. Een man staat op het dak van zijn huis en er komt een bootje langs. De man wil echter niet instappen omdat hij wil wachten tot God hem helpt. Het bootje vaart weer weg en het water stijgt verder. Dan komt er een helikopter langs. En weer wil de man geen gebruikmaken van aangeboden redding. Hij zegt: God zal me helpen. Dan gaat ook de helikopter weg en de man verdrinkt. Hij komt voor Gods troon en is heel erg boos en vraagt God waarom Hij hem niet gered heeft. Dan antwoordt God: ik heb een bootje en een helikopter naar je gestuurd, maar je wilde niet instappen.

We moeten dus niet afwachten maar actief zijn, en God helpen.

Verwacht u dat in de toekomst de Messias zal komen?

Dat is lastig om te zeggen. De leer van het liberale jodendom zegt: er komt niet een persoon. We zien het veel meer als een messiaanse tijd waarin iedereen zijn steentje bijdraagt, dan dat er een persoon de gouden poort in Jeruzalem binnenkomt. Tegelijkertijd geloven we dat ieder jongetje dat geboren wordt,

Het jongetje zou de Messias kunnen zijn, omdat hij op die 'niet bestaande' achtste, 'toekomstige' dag besneden wordt

de Messias zou kunnen zijn. Op de achtste dag worden bij ons de jongetjes besneden. Maar er bestaat eigenlijk geen achtste dag, want er zitten maar zeven dagen in een week. De achtste dag is de toekomstige dag. Dat het jongetje op de achtste dag besneden wordt, geeft aan dat we hopen dat hij de Messias is. Tegelijkertijd zeggen we dat iedereen de taak heeft om de messiaanse tijd dichterbij te brengen.

Denkt u dat er verschil is in de opdracht van Joden en christenen met betrekking tot de wereld?

Dat is moeilijk te zeggen. Het christendom, en dat is heel generaliserend gesproken, heeft veel meer het accent op het lijden en het verlost worden. Behalve dat natuurlijk heel veel christelijke organisaties anderen helpen. Het jodendom legt niet de nadruk op het lijden. Ondanks het feit dat we eeuwenlang geleden hebben en vervolgd zijn geweest. De essentie van ons bestaan is niet dat de mens lijdt, het gaat om het goede doen en boven het lijden uitstijgen. Dat is waar wij de nadruk op leggen. Anders waren we denk ik allang verdwenen.

Je bent zelf verantwoordelijk. Als God een bootje en een helikopter stuurt, moet je wel instappen. (foto: US Air Force; stafsergeant Kelly Goonan)

In het Nieuwe Testament staat in Mattheüs 5 dat Jezus tegen zijn leerlingen zegt dat ze het zout en licht van de wereld moeten zijn. Christenen zien het dus ook als hun opdracht om een licht te zijn. Hoe kijkt u daartegen aan?

In deze opdracht staan we zij aan zij en vaak werken we ook samen. Ik zit tot over mijn oren in de dialoog met christenen en moslims en leg daar steeds de nadruk op: sla de handen in

is mijns inziens waar je na dit leven op afgerekend wordt.

Komt u als rabbijn ook weleens mensen tegen in uw gemeente die ermee worstelen hoe ze tot zegen kunnen zijn voor de wereld?

Ik kom niet vaak mensen tegen die precies met die vraag worstelen. Maar mensen vragen zich wel af, zeker in deze tijd, wat ze voor de ander kunnen

betekenen. Ze willen er graag voor de ander zijn, bijvoorbeeld door boodschappen te doen of psychische hulp te bieden. Op

die manier breng je de goede wereld een stukje dichterbij. Het is invulling geven aan de basis van de Thora: hou van de ander als van jezelf.

Tot slot, christenen worstelen er soms mee hoe ze moeten bidden met betrekking tot het coronavirus. Sommige christenen zien het als een straf van

God, maar u gaf aan dat u denkt dat dat niet zo is. Op welke manier bidt u in de tijd van de coronacrisis?

Afgelopen sabbat heb ik hierover een gebed uitgesproken. Wij bidden om het herstel van de mensen die getroffen zijn, voor de nabestaanden van de mensen die overleden zijn en voor steun voor de mensen in de zorg die kracht en inspiratie nodig hebben om in deze moeilijke tijd te blijven werken. We vragen God om dit werk te zegenen. God spreken we daarbij aan als *Mekor chajim*: Bron van leven. Daaruit blijkt dat het leven vooropstaat en dat we daarnaar willen streven: dat mensen in leven blijven. Dit doen we met behulp van onze geest die we van God gekregen hebben.

Je goede input. Dat is waar je na dit leven op afgerekend wordt

elkaar. En niet alleen maar als reactie op de dingen die slecht zijn, maar probeer het vóór te zijn. Probeer met elkaar de wereld een betere plek te maken. Ik geloof dat wanneer je een goed mens bent, je een aandeel hebt in de toekomstige wereld. Of je nou moslim, boeddhist, hindoe of Jood bent. Het gaat om je goede input. Dat